

A tegnapok ködlovagjai A „bolond Mednyánszky“, a csavargók pátronasa

Írta: Krúdy Gyula

Mednyánszky László báró, a festőművész, Magyarországnak abból a korszakából jött, amikor báróknak, grófnak unalmában még bolondnak kellett lenni, mert ilyen volt a divat.

Már Széchenyi István kezdte... Alapíthattott Akadémiát, építhetett Lánchidat, írhatta röpíveit: Magyarországon mégis csak a döblingi bolond volt a neve és nem sokkal többet tartottak róla, mint ama Kempelen Farkas báróról, aki a sakkgépet feltalálta. (A hagyomány szerint a sakkozó gépbe egy kistermetű török volt elbújítva, — ez a kép megjelent vala a régi Vasárnapi Ujságban is.)

*

A divát nem igen kérdezi, hogy van-e valamely praktikum a dolgok háta mögött; a bolondság éppen úgy divatba jött, mint akár I. Ferentz király alatt a sok feleség és a sok gyerek. I. Ferentz maga járt elől jó példával. Négy feleséget fogyasztott el, de a négy asszony közül csak a második számú, Mária Terézia Karolina, a nápolyi király leánya tett eleget hitvesi kötelességének: tizenhárom gyermeket szült tizenhárom esztendő alatt. (Vajjon, mi lett volna, ha a másik három feleség is követné a nápolyi nő példáját? I. Ferentznek van a legtöbb gyermeke Európában.) A sokgyerekeségben még a legmódosabb magyar urak sem tudták követni I. Ferentz példáját, legfeljebb a feleségeiket kísérgették a temetőbe, hogy helyette újat vegyenek; így, József, magyarországi nádorispán, elmúlt házigazdám is három feleségen gyönyörködött abban a margitszigeti kastélyban, amelyet éppen az asszonyok kedvéért épített.

I. Ferentz császár és király után még sok minden divatba jött Magyarországon az özevesség elleni medicinán kívül... Divatban voltak a kővér emberek, akiknek külön kocsikat csináltak a kocsigyártók, — mint például az Esterházyról elnevezett kocsit; nem volt olyan nagy ritkaság a száz kilón felüli ember, mint ezt napjainkban hinnénk, sőt egy Sz. nevű huszárkapitány alakjában még mostanában is közöttünk jár egy úriember, aki ha jókedve volt: megfelelő lóraült és százhetven kilós testsúlyával a falca után lovagolt... Divatban volt a félkezű ember, amikor Zichy Géza gróf zongorázgatott itt a Redoutban. Divatban volt a bogarász, a lepékész, a csikász, — amikor még Hermann Ottót képviselőnek is megválasztották, azért, mert olyan torzonborz hajzata és szakállja volt és emellett tudós híre volt... Divat volt erős embernek lenni, amikor az atlétikai klubok alakulnak és mikor a cirkuszban a dunaparti rakodómunkások próbálják földhözteremteni a külföldi bírközőket, valamint a városban Bothmer báró táncoltatja huszonöt kilós huszártiszti kardját a feje búbján... Divat volt a leány- és asszonyszoktatás; — divatban volt golyós puskával eltalálni a vadgalambot, amikor pazonyi Elek Gusztis ezredes a levegőbe dobált ezüstforintosokat pisztolygolyóval behorpasztotta, amely ezüstforintosból szokás volt mustardarabot hordani a mellényzsebben; — divat volt a kincésások elmúlásával ösmagyarok csontjai után ásni, amikor minden valamire való magyar városban múzeumokat alapítanak és nem egyszer elhullott lovak csontjainak alakjában mutatkoznak meg honfoglaló őszink. Divat volt emlékiratokat, naplók, jegyzeteket írni még úriembereknek is, ma bizonyos sztrigovai Madách, az aszódi Podmaniczky és a többi kitünő férfiak óta, — hogy hirtelenben ne is beszéljünk a yűjtőkről, akik a női harisnyakötőktől kezdve a sétatálcáig mindenfélét összeyűjtöttek. (Boldogult nagyatyám kalapokat yűjtött; volt is neki annyi kalapja, hogy joltot nyithatott volna.) Divat volt Sobri Jósának, vagy legalább is Sobri Jóska banlájához tartozónak kiadni magát az egyéb-sént kifogástalan úriembernek, mint ezt ama bizonyos Vay gróf tette és ugyancsak nem volt ritkaság, hogy úrinők megunták a szoknyaviseletet és férjruhában szivarozva járnak, amint ugyancsak ama másik Vay, a koronaőr kisasszonykájá teendő. Divat volt a szemek a monokli és az ablakon a zsalugáter. Az emberek komolyan hitték, hogy a háromszínű kandúrra különösebb díjat tűzött ki egy bolond angol és ugyancsak divat volt bohó végrendelkezéseket csinálni, mielőtt az ember unalmában agyonpuffantana magát, mikor az angománia elérkezett Magyarországra. Munkácsy Mihály, az egykori asztalosinas divatba hozta a festészetet, amelyből meggazdagodni is lehet, — nemcsak idősegesen, mint Monte-Carlóban ama Gály Lajos, akinek példájára

a magyar urak látogatni kezdik a francia játékbankokat...

Persze, mindezeket a divatokat minde- nek előtt a különcök kapják fel, akiknek az uccán utánuk mutogatnak, mint akár a libapásztor-leánynak, akiből a legenda szerint grófné vagy népszínházi primadonna lett Pesten.

Azt lehetne mondani, hogy a tizenkilenc- edik magyar-század a különcök, bogarás- sok, excentrikusok százada. Lehet, hogy Jókai Mór is azért írt mindenféle különc- ökről annyi furcsaságot, mert az ilyen- fajta ember érdekelte az olvasót.

*

A régi kastélyok szerte Magyarországon nemcsak hagyományos kísértetekkel van- nak benépesülve, hanem eleven emberekkel is, akik úgy élnek, mintha arra készülöd- nének, hogy előbb-utóbb legenda vagy ki- sértet válhassék belőlük. Amint valaha a váruraság járt bizonyos kötelezettségekkel: olyan-formán a multszázadbeli kastélylakó szinte eljegyezte magát furcsaságokkal, nem mindennapi szokásokkal, okos vagy hóbor- tos jelvényekkel.

Amíg sokat utazgattam a régi Magyar- országon: az útinaplómban alig fordulhat elő olyan oldal, amelyen valami különös, meglepő emberről említést ne találnék, — mintha itt mindenki legalább is azért élt volna, hogy az éleláp-szerkesztő vagy a re- gényíró előbb-utóbb tollára vegye. Közeled- tem ódon kastélyokhoz, amelyeknek már a kéményük állásáról látszott, hogy közhie- delem szerint itt szokott megpihenni ház- telelőn való sétálgatásában a kísértet vagy a holdkóros. Pókhálós arculatú férfi unat- kozva tekint ki az ablakon, miután évtized- dekig hiába vár bizonyos levelet, üzenetet, hírt, — talán már maga sem tudná meg- mondani, hogy kitől. Azt hinnéd, hogy egy elvadult, szavakat felejtett, megsavanyo- dott különember portájára kerültél, ami- kor észreveszed, hogy a bolthajtásos fo- lyosó minden tenyérnyi helye figurákkal, tájképekkel van bepíngálva. (Az útinapló- m Merénynek nevezi e rongyos kis falut odafent a Szepességben.) Nem nagyon kell érteni a piktúrához, hogy az ember észre- vegye, hogy nem mindennapi festőtehetség hevenyészte ezeket a folyosói falfestménye- ket (nyilván olyankor, amidőn a pesti posta még nem érkezett meg a rendelt vá- szonnal). Igen, itt a nyitott folyosón, ahová a kárpáti tél beszórja havát, az erdő fáiba kapaszkodó felhő beverit esővizét: ahol csak egy harisnyás, lovaglónadrágos öregember jár egymagában, elátkozottan, — láttam egy galériára való Mednyánszky- festményt. (Nem lehet őket elvinni, mert le kellene bontani a házat.) Ezt a kastélyt Mednyánszky-kastélynak nevezték akkoriban és a festmények valóban Mednyánszky ecsetjéről beszélnek... A budhista-szerze- tes módjára élt festőművész valamikor itt meglátogatta rokonait és minden üres falat telepíngált jókedvében. Itt vannak azoknak a nagy fáknak másai a folyosón, amely fák az ódon házat körülállongják. Szinte a vad- galamb bűgása is hallatszik a festett má- jusi fáról és hallani a fák sóhajlásait, ami- kor szél zörgeti meg az eresztékükön him- bálózó ablakokat. És a májusi fáktól csak egy hevenyében odavetett lenia választja el azokat a felejthetetlen őszi tájképeket, amelyeknek láttára ború és emlék, elgon- dolkozás és csalódottság lepi meg az em- ber szívét. Igen, itt vannak azok az erdei részetek, amelyeken áthaladva aranylépé- seket tehet az az ember is, akinek egy pol- túra se kong a zsebében. Itt vannak azok az alkonyati tájképek, amelyek elmulaszt- ják a mosolyt és arra ösztökélik a legkö- zömbösebb lelket is, hogy valahol, vala- merre lámpavilágot keressen. Az ős költője, az alkonyat dalnoka, a köd zenésze itt festette le mindazokat a látnivalókat, amelyek a téglával kirakott folyosóról meg- mutatkoznak a kastély környékén. A nagy fák, ezek a leghívebb hozzánktartozók be- költöznek az udvarról a házba és itt ma- radnak gyönyörködtetésünkre akkor is, amidőn már füst alakjában elszálltak a földről. És ebben a rejtélyes, világtól el- dugott, mogorva kastélyban csakhamar azt is észrevehetjük, hogy a házigazda nem is él olyan magányosan, mint azt eleinte képzel- tük. Figurák is megmutatkoznak a falakon, amelyekkel éppen útközben találkoztunk a határcsárdánál, vagy a kovácsműhelynél: vándorlegények, koldusok, csavargók és más hasonló gyanús existenciák, akiket a régi templomfestők dehogyan is mertek volna valamely képükre felverni, módos polgárok-

ok a modeljeiket ottár képeikhez, a legszegényebb apostolnak i kellett valamijének lenni, hogy megörökít tessék. Míg a Mednyánszky-kastély figurá között hiába keresnénk ama ősapák, déd apák arculatait is, amelyek majdnem min den kastélyban feltalálhatók. A paripás fej tartású főispánokat, a cinóberképű követet és mindazokat a bölcs, szigorú embere ket, akiket szívesen vallunk őseinknek: itt a borongó kastélyfalakon vén vagabundok, országút terhei, fogadói állások bujdosói he lyettesfők. Csodálatos, hogy ennek az arc- képfestőnek sohasem jutott eszébe még csak egy módos borkereskedőt sem leraj- zolni az országúti modellek közül. De hiá nyoznak a környékbeli úrurak való meg- örököstések is, pedig nem messzire van ide például Toporc, ahol a Görgei-familia udvar- háza van, azt hiszem még napjainkban is. Ellenben feltalálhatjuk mindazokat a kétes legényeket, akik versenyt fűtyörésznek a széllel az országúton, akiknek közeledésére kórusban kezdenek ugatni a kutyák a falu- ban, akiket nem szabad megnézni a várán- dós menyecskének: torzonborzok, akik már olyanformán járnak itt a földön is, mintha a pokol országútaikat mérnék, — mert juthat- e más helyre ily fűtykösös csavargó? — mintha a tenger mélyéről jönnének fel azok a sohasem látott szörnyek, amelyek- ről hazudós halászok beszélnek... A kas- tély akkori urának előadása szerint van egy bizonyos legenda, amely nincs tisztázva Mednyánszky életíróinak munkáiban. A le- genda szerint Mednyánszky Lászlót kisgyer- mek korában, az ötvenes és hatvanas évek táján, vándorlók elrabolták a kastély kert- jéből. Darab ideig magukkal hurcolták ezek a félkézalkalmúak, komédiások vagy koldu- lók a gyermeket, aztán bizonyos idő múlva visszahozták. A legenda szerint Mednyánszky László egész életében a gyermekkori társa- ságát kereste a vándorlásaiban, ország- útakon és a nagyvárosok mélyeiben... Mi igaz, mi nem igaz a legendából? Állapítsák meg ezt nálamnál szigorúbb emberek, akik nem ülnek fel olyan könnyedén a regényes mesemondásoknak, mint e sorok írója.

*

Az ódon Mednyánszky-kastély fehér lábú nyárfáit aztán már csak képkiallításokon láttam viszont, — de annál többet volt alkalmam megfigyelni Mednyánszky Lászlót a Vasvári Pál uccában Pesten, ahol neki műterme volt, amely műterem majd- nem mindig zárva volt, mert gazdája ki- ismerhetetlen vándorútnak járt. A zárt mű- terem ajtaján sohasem kopogtatott valamely bundás vagy cilinderes úriember, aki vastag erszényt rejteget kabátjában és képet akar elvinni, — ellenben a szomszédos Basch Árpádék rémületére annál gyakrabban mentek fel a nyirkó falépcsőkön olyan emberek, akik talpalatlan cipőjük révén, a névkártyá- juk helyett a meztelen lábuk nyomát hagy- ták a grádicson, különösen esős időben. (Vajjon megismerhette-e a mindenlátó Med- nyánszky a meztelen lábuk nyomából, hogy melyik ismerőse akarta tiszteletét tenni némi kiruházkodás céljából?) Basch Árpádék- nak nem volt okuk az aggodalomra, ezek a rejtelmes vendégek nem csináltak semmi- féle kísérletet a lakatok és záruk felnyitása körül abban a házban, ahol Mednyánszky lakott; illedelmesen eltávoztak, amikor patrónusukat nem találták odahaza, leg- feljebb a házzal szemközt álló Bableves- csárda függönyei mögöl lesték, mikor tűnik fel az uccán Mednyánszky groteszk figu- rája...

A festőmesterek ruházódásukban, külső megjelenésükben is szeretnek néha színeket és pózokat kölcsönözni a palettájukról... Nos, Mednyánszky Lászlót megjelenése után senki nem mondja még csak szobapiktornak se. Ha nem volna sértő e szó: öreg csavargó- nak lehetne őt az első pillanatban mondani. (Nem öreg bohémnek vagy „vén lumpnak“, amely fogalmak bizonyos úrias elzüllyöttsé- get is feltételezhetnek, hanem olyanfajta embernek, aki a kabátját kukorspárgával is összekötözi, ha arról leszakadt a gomb. Azt hiszem, ebben a városban neki volt olyan cipője, amelyért a Telegi téri árusai nem firtották érdemesnek az alkudozást. [Ha jobb cipő került a lábára, azt nyomban el- kérték tőle ismerősei.] A nadrágja nem sokban különbözött azokétól az amerikai bohócokétól, akik már rongyossággal is megnevetettni akarják a publikumot. Le- hetne őt madárijesztőnek is mondani, — de nem, a magyar borsóföldeken nem lelhetne kondíciót az ilyen szellelbeli figura.)

*

Valóban, külsőleg nem sokban különböz- zött „ismerőseitől“, akik ott a Bableves ab- lakánál várták hazaérkezését. Hiszen igaz, hogy festőnek, írónak néha ott kell hagynia a Makart-csokros polgári szalókat, hogy új modellekkel is megismerkedjen, de ezek a mákvirágok, akik ásitozva, vakarózva, spic- cer-fogyasztással, kártyázgatva töltötték ide- jüket a Mester megérkezéséig, valóban azon az úton járnak közönségesen, amely út a toloncház vagy a börtön felé vezet. Voltak itt fiatal csavargók, akik fiatalkorukban is olyan gyönyörködve tudtak unatkozni, mint az árokparton heverésző öreg cigányok. És csak néha vették a fáradságot maguknak, hogy a szomszédjuktól egy cigarettát kérje- nek. Voltak itt olyan öreg csavargók, akiket már Pest valamennyi pálinkaméréséből ki-